

iskolatípus	elsősők	végzősök
szakmunkásképző	26%	31%
szakközépiskola	9%	10%
gimnázium	0% (!)	7%

Érdekes, hogy az ilyen okokból eredő említőnevek száma a szakmunkásképzőben a legmagasabb, míg a gimnáziumban szinte elenyésző.

6.5. Egyéb vizsgálati pontok

6.5.1. A kételemű nevek aránya:

iskolatípus	elsősők	végzősök
szakmunkásképző	23%	10%
szakközépiskola	23%	12%
gimnázium	11%	9%

6.5.2. Milyen magas a nagy használatnak örvendő nevek aránya?

iskolatípus	elsősők	végzősök
szakmunkásképző	4%	10%
szakközépiskola	27%	43%
gimnázium	11%	21%

7. Ez a dolgozat távolról sem teljes. De talán megmutatta azt, hogy milyen sok tényező alakítja ezt a furcsa és sokszor mulatságos névadástípust. Ezeken túl bizonyára más összefüggések is felfedezhetők, bár ezeket szemügyre venni, azt hiszem csak jóval nagyobb bázis birtokában tehetnénk meg. Mégis remélem, hogy ez az anyag is hasznos a maga nemében, vagy legalább jó kiindulópont egy későbbi vizsgálathoz.

TÓTH LÁSZLÓ

Sportegyesületeink szocialista nevei

A szocialista névadás általános formái

Az 1948-as szocialista rendszerváltás után új politikai és társadalmi berendezkedés alakult ki, átvéve a szovjet mintát. Ez a hatalmas átalakulás erősen hatott a magyar sportéletre is. A Szovjetunióban az a gyakorlat alakult ki, hogy a jelentős szervezetek és csoportok (hadsereg, rendőrség, vasutasok, bányászok stb.) saját sportegyesülettel rendelkeztek. Ezt a példát tartotta követendőnek az akkori ma-

gyar politikai vezetés és megkezdődött az egyesületek átalakulása. Két megoldási lehetőség kínálkozott, vagy teljesen új egyesületeket kellett alapítani, vagy a már létezőeket kellett, „a modern szocialista szellemben” átformálni. A vezetők természetesen a második variáció mellett döntöttek és az 1950-es évek elejére szovjet mintájúra formálták az egyesületeket.¹ A szocialisták célja az egységesítés, a kollektivizálás volt. Szovjet mintára létrejöttek a katonaság, a rendőrség, a vasutasok, a bányászok, a vasmunkások egyesületei, szerte az országban.

Ez a dolgozat az egyesületek szocialista neveit vizsgálja, de ehhez szükséges volt a történelmi háttér bemutatása. Az egyesületek neveinek a megváltoztatásában ugyanis ugyanazok a hatások érvényesültek, mint a szerkezeti, szervezeti felépítésük átalakításában. A szocialista névadás úgy történt, hogy a sportegyesületek neveinek a negyedik tagját, mellyel egyediséget, vagy kollektívizmust lehet kifejezni, egységesítették azon az alapon, hogy az egyesület melyik szervezet, vagy csoport csapata. Így kapták a belügyi szervek (a rendőrség) csapatai a *Dózsa*, a hadsereg csapatai a *Honvéd*, a vasutasok csapatai a *Lokomotív*, majd *Vasutas*, a vasmunkások csapatai a *Vasas* stb. neveket. A névadás másik jellemzője, hogy néhány egyedi nevű budapesti csapat kivételével, a származási helyre való utalás mindig jelezve volt. Azok az egyesületek, amelyek nem tartoztak ilyen nagy szervezetekhez egyéb szocialista csengésű nevet kaptak (pl. *Vörös Lobogó*, *Vörös Meteor*, *Haladás*, *Spartacus* stb.).

Sportegyesületeink szocialista nevei²

Bányász

Eredetileg nem szocialista név volt, hiszen egy-egy bányászváros csapata szívesen felvette nevébe a *Bányász* szót, de a szocialista átalakulás után igen sok csapat vette fel utólag. Általában azoknak a településeknek a csapatai vették fel ezt a nevet, ahol volt valamilyen bányászati tevékenység. Azonban előfordult, hogy olyan egyesület is felvette ezt a nevet, amelynek eredetileg semmi köze sem volt a bányászathoz, ezért indokolt, hogy felvegyük a szocialista nevek közé. Nagyobb egyesületek: Tatabányai-, Salgótarjáni-, Dorogi-, Pécési-, Komlói-, Várpalotai Bányász.

Dózsa

A rendőrség 1950-ben önálló, az egész országra kiterjedő sportbázist hozott létre. A sportközpontok a *Dózsa* nevet kapták, aminek az eredete igen érdekes. A szocialista berendezkedésű országok belügyi csapatai a *Dinamo* nevet vették fel,

¹ Turay Zoltán: Dinamók 3. A magyar kapcsolat. In: Focivilág. V. évf. 1997. 6. sz. 31. p.

² A szocialista neveket az ábécének megfelelő sorrendben mutatom be. A neveket két jellemző időpontban vizsgáltam, az 1955-ös évben, mert addigra befejeződött a szocialista átformálás első hulláma, és az 1974-es évben, mert ekkor fejeződött be a második hullám, amely egyben visszalépést jelentett az 1955-ös nevekhez képest. A neveket a Népsport 1955-ös és 1974-es évfolyamában és Antal Zoltán, Sass Tibor: A magyar sport kézikönyve. 3. bőv. kiad. Bp., 1984., Sport. 911 p. vizsgáltam.

címerük pedig egy élére állított rombusz volt, benne egy „D” betűvel. A magyar belügyi csapatok a címet átvették, az idegen hangzású *Dinamo* helyett azonban új nevet kerestek. Kádár János a következőket mondta a Bp. Dózsa megalakulásakor (az új klub az UTE és a Bp. Rendőr Egyesületet összevonásából jött létre): „Mi a Dózsa SE nevet választottuk, mert Dózsa György nagyszerű példakép. A magyar nép szabadságküzdelmének hajnalán Dózsa György a hősiesség, a bátorság, a hazaszeretet példaképe volt...”³ A rendőrség kirakatcsapata így a Bp. Dózsa (majd Újpesti Dózsa 1956-tól⁴) lett és a többi belügyi egyesület is felvette a *Dózsa* nevet: Pécsi-, Egri-⁵, Szombathelyi-, Kaposvári-, Győri-, Nagykanizsai-, Kecskeméti-, Szegedi-, Szekszárdi-, Debreceni-, Zalaegerszegi Dózsa.

Építők

Az *Építők* története nem annyira vadregényes, mint a *Dózsáké*. Az építőipari dolgozók csapatai vették fel ezt a nevet. Ezek az egyesületek nem nagyon ismertek, mert képviselőik nem értek el jelentős eredményeket. Ismertebb csapatok: Bp. Építők, Kőbányai-, 21. számú-, Óbudai-, Pécsi-, Székesfehérvári-, Nyíregyházi-, Békéscsabai-, Dunaújvárosi Építők.

Előre

Kifejezetten szocialista, mozgalmi név, amely nem kötődött jelentős támogató szervezethez. Néhány hasonló névvel (*Haladás*, *Törekvés* stb.) alkotják azt a csoportot, amelynek nevei a szocializmus építésének hangzatos ígéreiből jött létre. Ezt a nevet használta: a Bp. Előre, a BKV Előre, a Debreceni-, a Székesfehérvári MÁV-, Békéscsabai Előre.

Haladás

Az előbb említett *Előre* mellett a *Haladás* is olyan név, amely kifejezetten szocialista típusú, bár már jóval korábban megjelent, igaz a Tanácsköztársaság idején⁶. A *Haladás* név különleges érdekessége, hogy túlélte a korát, hiszen a szombathelyi Haladás-Milos VFC máig viseli ezt a nevet, és úgy hiszem, már szocialista csengését is elvesztette. Egyéb jelentősebb csapatok: Bp. Haladás, Pécsi-, Szegedi-, TF Haladás.

Honvéd

Az egyik legnagyobb szervezet, a hadsereg is saját sportegyesületeket szervezett. A katonacsapatok neve a *Honvéd* lett. A fővárosi elitcsapatot a Bp. Honvédot 1949-ben alapították, amibe hamarosan beleolvadt az anyagi gondokkal küszködő Kispesti AC⁷, és ezzel lerakta a következő évek sikercsapatának alapjait. Ez a szükségből létrejött házasság sikeresnek bizonyult, hiszen az egyesület a mai napig fennáll (igaz 1991-től Kispest-Honvéd néven)⁸. Érdekes módon a budapesti csapaton kívül csak kevés *Honvéd* tudott igazán sikeresen szerepelni a magyar sport-

³ Rejtő László: Kilenc klub krónikája. Bp., 1969., Sport. 161. p.

⁴ u. o. 196. p.

⁵ Az Egri Vasas csapatát vette át 1961-ben az Egri Dózsa. vö. Turay Zoltán i. m. 31. p.

⁶ Turay Péter: A vasparipák lovagjai. In: Focivilág. V. évf. 1997. 10. sz. 30. p.

⁷ Rejtő László i. m. 391. p.

⁸ Turay Péter: Honvédek! (I.). In: Focivilág. IV. évf. 1996. 9. sz. 9. p.

életben, és nevet szereznie magának. Néhány egyesület: Bp. Honvéd, Kecskeméti-, Honvéd Szabó Lajos SE.

Kinizsi

Az Élelmezésipari Dolgozók Országos Szakszervezete is keresett magának csapatokat. Az ÉDOSZ-nak sikerült megszereznie Magyarország legnépszerűbb csapata, a Ferencváros feletti patrónusi címet. Az FTC 1950-től 1951-ig ÉDOSZ SE, 1951–56 között Bp. Kinizsi néven szerepelt, és csak utána tudta az eredeti nevét visszaszerezni. A *Kinizsi* név felvételét azzal lehet magyarázni, hogy Kinizsi Pál egyszerű származású molnárlegény volt, így egyrészt megfelelt a szocialista gondolkodásnak, másrészt eredeti foglalkozása kapcsolatba hozta az élelmezéssiparral. A *Kinizsi*-birodalom gyors összeomlása miatt (1956) ezek az egyesületek, mert a vidéki élelmezésipari csapatok is ezt a nevet vették fel, az eddig látott példák min-tájára, nem tudtak igazán nagy hírnevet kivívni maguknak (pl. Kaposvári-, Sziget-vári-, Gyöngyösi-, Sárvári-, Sarkadi-, Ácsi-, Ercsi-, Nagykőrösi Kinizsi)⁹.

Lokomotív/Vasutas

Egy kissé kilóg a sorból a *Lokomotív* elnevezés, hiszen vasutascapatok már a szocialista átalakulás előtt is léteztek. Hasonlóan a *Bányászokhoz* azonban, a szocializmus kiszélesítette a *Lokomotívok* körét úgy, hogy olyan klubok vették fel ezt a nevet, amelyeknek addig semmi kapcsolatuk sem volt a vasúttal. Szinte minden nagyobb városban volt egy *Lokomotív*, később *Vasutas*, és ezek egy jelentős része ma is fennáll. Ezért véleményem szerint, az előzmények ellenére is, fel kell venni a szocialista nevek közé. A következő városokban mind volt *Lokomotív*, vagy *Vasutas*: Budapest, Békéscsaba, Cegléd, Debrecen, Győr, Miskolc, Nagykanizsa, Pécs, Rákospalota, Sopron, Szolnok, Szombathely.

Munkás

A *Munkás* név viszonylag későn jelent meg, mert az ötvenes években nem találtam ilyen nevű csapatot, a hetvenes években azonban több egyesület is használta. A név a szocializmus alatt jelent meg, és viszonylag hosszú ideig létezett. Néhány példa: Pécsi-, Budafoki-, Szolnoki-, Debreceni Munkás TE.

Spartacus

Igen kedvelt alakja Spartacus a történelem szocialista értelmezésének, hiszen az rabszolga felkelését az arisztokrácia elleni osztályharcként értelmezte. Érthető tehát, hogy kedvelt név lett a sportegyesületek körében: Bp. Spartacus, Bőripari-, Gép és Vegyipari-, Békéscsabai Előre Spartacus.

Szikra

Ez a név is szocialista csengésű, és kapcsolatba hozható az *Előre*, *Haladás*, *Törekvés* csoporttal. A forradalmi jelentésárnyalattal rendelkező *Szikra* nevet is használták csapatok, de ezek száma nem volt jelentős: Bp. Szikra, Pécsi-, Fűzfői Szikra.

Törekvés

Az eredeti *Törekvés* már az 1903. évi I. osztályú bajnokságban is szerepelt, tehát nem háború utáni név, de a szocializmus alatt néhány egyesület felvette, mivel hangzása megfelelt az akkori kívánalmaknak. A *Törekvés* nevű csapatok azonban nem játszottak jelentős szerepet sportéletünkben (pl. Bp. Törekvés, Ceglédi stb.).

⁹ Turay Zoltán: Fradik 1. In: Focivilág. IV. évf. 1996. 12. sz. 25. p.

Vasas

1948 után hatalmas munka kezdődött, hogy hazánk a „vas és acél országa” legyen, a vasasok története viszont a század elejéig nyúlik vissza. A munkásfiatalság 1901-ben alapította meg a Vasas SC-t, 1910-ben pedig Miskolcon alakult meg a Diósgyőri Vasgyári TK. A munkáscsapatok igazi térhódítását a szocialista korszak hozta el, amikor szinte minden ipari városban létrehoztak egy *Vasast*. Mindezek ismeretében a a szocialista nevek közé vettem, mert ezek a csapatok az ötvenes években éltek virágkorukat (Bp. Vasas, Diósgyőri-, Győri-, Pécsi-, Csepeli-, Sztálinvárosi-, Salgótarjáni-, Ózdi Vasas, Vasas Izzó, Vasas Dinamó, Vasas Turbó stb.).

Vörös Lobogó

Néhány sportegyesület a vörös zászlót választotta emblémájául és nevéül, a kor befolyásának hatására. Ezek a klubok azonban nem bizonyultak túlságosan sikeresnek: Bp. Vörös Lobogó, Pécsi-, Pápai-, Szigetvári Vörös Lobogó.

Vörös Meteor

A *Vörös Lobogóhoz* hasonló módon jött létre, és az ilyen nevű csapatok sorsa is egyező az előbb említettekkel. Egyetlen kivétel a Vörös Meteor Egyetértés SK, amely 1975-ben egyesült az MTK-val, és így hírnevet szerzett magának¹⁰. Néhány példa: Bp. Vörös Meteor, Szolnoki VM, Békési VM.

Egyéb nevek

A legismertebb neveken kívül létezett még néhány szocialista név, de ezeket csak egy-egy club használta. Meg kell említeni viszont a gyári, üzemi csapatokat, melyek a gyár nevét vették fel és a csapat tagjainak zömét is a dolgozók alkották. Nagyon sok így keletkezett csapatnév létezett az ötvenes években, de ezek felsorolása nem indokolt. Néhány példát érdemes viszont megismerni (Bp. Kábelgyár, GD Hajógyár, Sabaria Cipőgyár). A forradalmi költő (igaz 1848-as) Petőfi Sándor nevét is szívesen használta néhány egyesület, de a *Petőfi* név szocialista nevek közé való felvételét nem láttam indokoltnak. Az 1970-es évektől pedig egyfajta specializálódás játszódott le az ipari eredetű nevek körében, így jött létre a *Kohász*, a *Vegyész*, vagy az *Olajbányász*.

Az 1990-es években a sportegyesületek sorra kezdték ismét eredeti nevüket használni. Néhány név azonban megmaradt a régi, ötvenes évekből, de ezek ma már ritkaságnak számítanak. Természetesen vannak még *Bányászok* és *Vasasok* is, de ezek többnyire azok a csapatok, amelyeknek a nevében ezek a tagok eredetileg is szerepeltek. A *Vasutas* klubok is léteznek, hiszen a MÁV máig támogatja őket. De létezik még például a *Haladás* és az *Előre* is. Végezetül el kell mondanunk, hogy az erőszakos szocializálás sportegyesületeink nevében már az 1970-es években kezdett visszaszorulni, és 1990 után csak néhány egyesület őrizte meg a szocialista korban felvett nevét.

BORBÉLY LÁSZLÓ

¹⁰ Turay Péter: Hungáriák I. In: Focivilág. V. évf. 1997. 14. sz. 30. p.

Bibliográfia

- Antal Zoltán, Sass Tibor: A magyar sport kézikönyve. 3. bőv. kiad. Bp., 1984., Sport. 911 p.
Népsport. XI. évf. 1955.
Népsport. XXX. évf. 1974.
Rejtő László: Kilenc klub krónikája. Bp., 1969., Sport. 755 p.
Turay Péter: Honvédek! (I.). In: Focivilág. IV. évf. 1996. 9. sz. 9. p.
Turay Péter: Hungáriák I. In: Focivilág. V. évf. 1997. 14. sz. 30. p.
Turay Péter: A vasparipák lovagjai. In: Focivilág. V. évf. 1997. 10. sz. 30. p.
Turay Zoltán: Fradik 1. In: Focivilág. IV. évf. 1996. 12. sz. 25. p.
Turay Zoltán: Dinamók 3. A magyar kapcsolat. In: Focivilág. V. évf. 1997. 6. sz. 31. p.
Zsolnai Krisztián: Kupalázban égett a kontinens. In: Focivilág. VI. évf. 1998. 11. sz. 28. p.

Alakváltozatok vizsgálata a törteli családnevek körében

Törtel község Pest megye déli részén, a Cegléd-Szolnok-Nagykőrös által határolt háromszögben helyezkedik el. Nevének első előfordulását az 1475. június 23-i budai oklevél tartalmazza, amely egy, a névállományt is érintő lakosságváltozásról számol be: Mátyás király engedélyezi Cherchy Bálint kun kapitánynak a pestis következtében elnéptelenedett település újratelepítését. A kun leszármazástudat mindmáig él a lakosokban. A források azonban több ízben szólnak a település időleges elnéptelenedéséről, lakosságváltozásról, birtokcseréről. A névállomány is mindössze egy, feltehetően kun eredetű családnevet tartalmaz (Csikány ld. BAKSI IMRE, Kun eredetű nevek a török adóösszeírásokban: Névtudomány és művelődéstörténet. Zalaegerszeg, 1983.), ezzel szemben a vizsgált időszakban az idegen családnevek, s ezen belül a szláv eredetűek fordulnak elő a legnagyobb számban.

Törtelen 1733-tól van római katolikus egyházi anyakönyvezés, amelyet 1837-től vezetnek magyarul. Az 1700-as évekből származó anyakönyvek egy része azonban elégett, más része erősen megrongálódott, így kutatási célokra is a születési anyakönyvvel azonosan vezetett anyakönyvi másolatok és névjegyzékek szolgálnak, amelyeket részint a törteli római katolikus egyház parókiáján, részint a nagykőrösi levéltárban őriznek. Ezen anyagok 1788 előtti része gyakorta hiányos, így történeti vizsgálatom 1788–1944-ig terjed. Ez időszakból 17.347 személynevet néztem át. A jelenlegi névállomány mutatójaként pedig az állandó lakosság névanyagát feldolgozó 1992-es szinkrón metszetemet használtam fel.

A történeti névanyag felgyűjtése során a családnevek alakváltozatának gazdag rendszere tárult elém, amelyeket elsőként a kialakulásukat meghatározó tendenciák, tényezők szerint jártam körbe. Csoportosításom a legtagabb kategóriától (egy